

ЙОАННА КИРИЛОВА

КОНЦЕПТ И ЕЗИКОВА КАРТИНА НА СВЕТА

YOANNA KIRILOVA

CONCEPT AND LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

(Abstract)

The article puts on critical new meaning main theoretical formulations, concerning the terms *concept* and *language picture of the world*. Important studies are presented, which concern the typology of the concept, its structure and hence the different opportunities for its classification. Summarized overview is made of the studies, devoted to specific concepts as part of the Bulgarian language picture of the world.

Keywords: concept, language picture of the world, mentality

Концептът е сред основните терминологични единици, съставляващи методологичната база на редица хуманитарни науки като психология, лингвокултурология, когнитивна лингвистика. Потребностите на тези сравнително млади научни дисциплини, които връщат езикознанието към неговата изначална антропоцентричност, налагат въвеждането на термин, който не само да синтезира в себе си лексикографска и енциклопедична информация (Кубрякова 1996: 143), но и в чиято семантика да се сливат денотация и конотация, по-близки и по-далечни значения на думата, знания за света и за опознаващия света субект (Воркачев 2002: 5).

Въпреки че битува повече от двайсет години в това свое най-общо значение и въпреки неоспоримата нужда от този нов поглед към езика и културата едновременно, който терминът *концепт* предлага, той все още не е придобил единно и всеобщо възприето в езикознанието определение. Основното разминаване между лингвокултурологичното и когнитивнолингвистичното изследване на концепта се свежда до това, че според лингвокултурологията концепти могат да бъдат само „културнозначими същности“, докато когнитивната лингвистика възприема постулата, че на всяка една дума съответства концепт (Слышкин 2004).

Лингвокултурният концепт се характеризира с *полиапелируемост* – освен чрез ключовата дума (тази, която е неутрална и с най-честа употреба в речта), той „може и трябва“ да се реализира и чрез други единици на езика (деривати на ключовата дума, синоними, фразеологизми, паремии и др.).

Говорейки за плана на изразяване на концепта, С. Г. Воркачов обобщава, че той е съотносим с плана на изразяване на лексико-семантичната парадигма (Воркачов 2001). *Концептът* според когнитивистите може да се вербализира и само от една езикова единица (Слышкин 2004).

В. А. Маслова разбира концепта като ментално националноспецифично образувание и също възприема плана на изразяване като съвкупност от езикови средства (лексикални, фразеологични, паремиологични и др.) (Маслова 2006). Това нейно схващане се прилага в изследванията на някои български автори като М. Витанова и др. (Витанова 2010). Говорейки обаче за „синонимизация на думите и предметите в духовната култура“, Ю. С. Степанов използва понятието *концептуализирана предметна област* в езика и културат, разбирайки такава сфера от културата, в която в един концепт се обединяват думи, предмети, митологеми и ритуали. Така в рамките на определена концептуализирана област лексемата и реалемата (предмет, действие) се съвместяват, взаимно се заменят. Този процес на концептуализация в сферата на културата Ю. С. Степанов нарича *синонимизация на предметите и думите* (Степанов 2007). С. Г. Воркачов в по-късните си трудове също допуска в плана на изразяване на лингвокултурния концепт, освен на езикови, наличието и на други репрезентанти – произведения на изкуството, ритуали, поведенчески стереотипи, предмети от материалната култура, обединявайки ги под общото название „синонимизирани символи“ (Воркачов 2005: 78). Коментирайки ключовите понятия в когнитивната етнолингвистика, Й. Бартмински определя като „спорен“ (Бартмински 2014: 404) въпроса за позоваването на ритуалите и ритуалните поведенчески практики при реконструиране на отделни концепти, изграждащи наивната езикова картина на света, въпреки че тези практики се вземат под внимание при съставянето на Речника на народните стереотипи и символи (SSiSL, т. 1, 1996–2012).

Учените не са единни и по отношение плана на съдържание на концепта. Те проблематизират отношенията *концепт – понятие* (Демьянков 2001; Пернишка 2013: 405 и др.), *концепт – дума* (Бабушкин 2001: 53; Попова, Стернин 2007 и др.), *концепт – значение* (Болдырев 2001: 26 и др.). Въпреки че полските етнолингвисти използват друг термин – *стереотип*, той има аналогично значение (както самите те признават), но проблематизират при дефинирането му и отношението *концепт – идея* (Бартмински 2014: 403). Според Н. Н. Болдырев концептът е елемент на съзнанието и следователно е независим от езика (Болдырев 2001: 26). Ученият разглежда отношението между *концепт* и *значение*, като наличието на синоними на думите, на различни определения на една и съща езикова единица обяснява с факта, че един езиков знак чрез своето значение не е способен да предаде цялостно съдържанието на концепта. Н. Н. Болдырев посочва, че има и такива концепти, които се изразяват чрез думи, при които трудно би могло да се говори за значение (напр. съюзи, местоимения и др.). Това негово схващане за концепта противоречи на наложеното в лингвокулту-

рологията ограничение с термина *концепт* да бъдат назовавани само културнозначими същности.

С. А. Асколдов смята, че концептът е съответствие на думата (Асколдов 1997). А. П. Бабушкин също вижда концепта като синоним на думата (или на фразеологизма). За него той е „дискретна единица от колективното съзнание, която се съхранява от носителите на езика във вербално обозначен вид“. Тази идеална същност на концепта се улавя от думата (чрез семите) и се „дублира“ в нейното значение (Бабушкин 2001: 53).

В плана на съдържание на концепта В. А. Маслова включва *понятието* и представи, разбирания, асоциации, които са свързани с него, или т.нар. *културен фон*. Според Е. М. Верещагин и В. Г. Костомаров това са т.нар. *фонови знания* – ентоспецифични сведения на дадена общност, „цялата съвкупност от непонятни признаци, отнасящи се към думата“ (Верещагин и Костомаров 1983: 57). Това са знания, натрупани в продължение на историческото и културното развитие на даден колектив, които се съхраняват в паметта, но се реализират при нужда. В. А. Маслова отбелязва, че този вид културна информация се отнася до денотата (Маслова 2001: 48).

Ю. С. Степанов, подобно на С. Г. Воркачов (Воркачев 2002: 15) и др., отделя специално място в своите разработки, за да уточни разликата между *концепт* и *понятие*, и отбелязва, че макар и двете да са явления от един порядък, те са ясно разграничени. В *концепта* ученият вижда концентрирана култура („*сгусток культуры*“) в човешкото съзнание; това, чрез което културата навлиза в менталния свят на човека. За Ю. С. Степанов *концептът* е като „*лакът, сноп*“ от представи, понятия, знания, асоциации, преживявания, които съпровождат думата. За разлика от *понятието*, концептите не само се мислят, но се и *преживяват*. „Те са предмет на емоции, на симпатии и антипатии, а понякога и на стълкновения“ (Степанов 2006). На преживяванията и оценките на *субекта като инстанция* обръща специално внимание и Й. Бартмински (Бартмински 2014). С. Х. Ляпин вижда в концепта „дискретна цялост“, образувана при взаимодействието на понятие, образ и действие и „закрепена“ към определен знак (Ляпин 2007: 18). В. В. Колесов пък го определя като „синтезирано лингвоментално образувание“, като своего рода хипероним на образа, понятието и значението, взети заедно, обемащо ги в редуциран вид (Колесов 2002: 122). Продължавайки мисълта на В. В. Колесов, С. Г. Воркачов говори за *хетерогенност* и *многопризнаковост* на концепта, който приема от понятието дискурсивното представяне на смисъла, от образа – метафоричността и емотивността на това представяне, а от значението – включването на името на концепта в лексикалната система на езика (Воркачев 2007).

Освен условието под *концепт* да се разбира само културно значима същност, лингвокултурологията постулира и наличието в неговото съдържание на аксиологична стойност. Ценностният елемент е продиктуван от общото културно и историческо развитие на колектива, което определя

мисленето и поведението както на колектива като цяло, така и на отделния индивид. Този елемент е основен за концепта и се определя от неговата „семиотична плътност“ (Воркачев 2003), която по наше мнение е синоним на посочената от В. И. Карасик *степен на актуалност* (количеството номинативни единици, чрез които концептът се реализира в езика и речта), както и от възможността към него да бъдат прикрепвани *оценъчни* категории (Карасик 2002). Интересен феномен представляват появилите се наскоро изследвания върху ценностния елемент на концептите (Кирилова 2012, 2014а; Въртова 2016), в които се синтезират и теоретичните разработки на Дж. Лейкъф и М. Джонсън за когнитивната метафора (Lakoff, Johnson 2003).

Ценностният елемент се постулира и от Люблинската етнолингвистична школа. Той се схваща като задължителен компонент, който трябва да се търси при анализа на отделните концепти (Бартмински 2014). Според полските учени ценностите са неразделна част от същността на всяка култура, но едновременно с това и неразчленим компонент на езика. Тези възгледи залягат в редица полски трудове, събрани в сборниците „Названия на ценностите“ (NW 1993), „Езикът в сферата на ценностите“ (JKW 2004), „Ценностите в езиковата картина на света на славяните и техните съседи“ (WJOSSiS 2012) и др.

В своята монография „Концепт *счастья* в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа“ С. Г. Воркачев обобщава: концептът е антропоцентричен, в него се отразява „духът на народа“ (Воркачев 2002). Тези схващания са основополагащи и за полските етнолингвисти, които обаче въвеждат за своите анализи особена категория – *субект и субектност*. За изследователите *субектът* е някой, който едновременно наблюдава, *преживява* и концептуализира преживаното. Той е *homo loquens*, той действа, встъпвайки в различни комуникационни роли (Бартмински 2014: 406).

Интерпретирайки проблема за типологията на концепта, М. В. Пименова извежда и една особеност, а именно *индивидуалния компонент* (Пименова 2013: 129). За нея *концептът* е национална представа, образ, понятие за фрагмент от света, реализиран чрез съвкупност от признаци, сред които и такива, които експлицират представите на отделния индивид. Именно този допълнителен шрих прави основателни изследванията за даден концепт в творчеството на конкретен творец (Тарасова 2004; Александрович 2009 и др.). В тези разработки *концептът* се разглежда като базова единица от концептосферата на индивидуалното авторово съзнание.

Разногласия между езиковедите съществуват и при определяне структурата на концептите, а оттам и на тяхната класификация. Възприемайки концепта като своеобразен хипероним на понятието, образа и значението, учени като С. Г. Воркачев (Воркачев 2007), Д. Ю. Полинченко (Полинченко 2007) и др. извеждат в неговото съдържание три основни състав-

ни части, а именно: *понятийна част*, отразяваща неговата признакова структура; *образна част*, фиксираща конкретните образи, чрез които концептът се поддържа в езиковото съзнание; и *част на значението*, определяна от мястото, което името на концепта заема в лексико-граматичната система на конкретния език. В тази трета група С. Г. Воркачов поставя и етимологичните и асоциативните характеристики на думата, която задава името на концепта (Воркачов 2002: 3). В нашите разработки върху различни концепти тя е обозначавана с термините *лексема репрезентант* и *ключова дума* (Кирилова 2009, 2010, 2013, 2015).

Ю. С. Степанов също схваща концепта като троична структура, но организирана по друг принцип. Ученият вижда в концепта следните „слоеве“ от признаци: 1. основен, актуален, активен слой; 2. допълнителен, пасивен (един или няколко), вече неактуален, исторически; 3. вътрешна форма. Основният се възприема от всички ползватели на определен език като средство за разбиране и общуване, вторият – само от групи при общуване вътре в общността, а вътрешната форма е вид основа, върху която са възникнали и се градят останалите слоеве. Тя съществува опосредствено за носителите на езика (Степанов 2006). По наше мнение трактовката на Ю. С. Степанов има определени слабости – тя по-скоро се отнася до *думата*, отколкото до *концепта*, тъй като не се отчитат редица от изведените по-горе негови специфики, като например *полиапелируемост* и *метафоризация*.

Сред теоретичните разработки за структурата на концепта заслужава внимание тази на М. В. Пименова, която вижда концепта като сложна структура, реализираща се чрез няколко групи признаци: *мотивиращ* признак, който се извежда въз основа на анализ на етимологията на думата, репрезентант на концепта; *образни* признаци, реализиращи се чрез специфичната метафоризация на концепта; *понятийни* признаци – експлицират се при анализ на речниковите дефиниции. Пименова ги разделя на *основни* и *допълнителни*, като вторите се извяват чрез разглеждане на синонимите, антонимите, сродните и производните думи на лексемата, репрезентант на концепта; *функционални* признаци, отразяващи „функционалната значимост на референта, криещ се зад концепта“; *категориални* признаци (пространствени, квалитативни, ценностнооценъчни и др.); *символни*, за чието извеждане авторката препоръчва ползването на етнографски и митологични справочници, както и речници на символите (Пименова 2013: 130–131).

Различните формулировки на концепта създават затруднения и при определяне на неговата типология, която е предмет на редица изследвания. Н. Н. Болдирев разделя концептите на *конкретно-чувствен образ*, *представа*, *схема*, *понятие*, *прототип*, *пропозиция*, *фрейм*, *сценарий* и *гецалт* (Болдырев 2001: 36–38). А. П. Бабушкин разграничава *мислена картинка*, *схема*, *хипероним*, *фрейм* и др. (Бабушкин 1997: 43–67). С. Г. Воркачов дели концептите на *висши* (напр. *щастие*, *любов*) и *обикновени* (Воркачов 2004: 44), а Г. Г. Слишкин – на *вече формирали се*, *формиращи се*, *пре-*

делни и рудиментарни. Той въвежда и термина *метаконцепт* – вид преосмисляне на постигнатото от предишна концептуализация (Слышкин 2004: 5–7).

Типологията, която предлагат З. Д. Попова и И. А. Стернин, е изградена въз основа на няколко фактора: по типа знание и отражение на действителността, т.е. по характера на концептуализираната информация: *представа, схема, фрейм, гещалт* и т.н. (Попова, Стернин 2010); според характера на тяхната наблюдаемост, обективизираност за човека се делят на *вербализирани* и *невербализирани*; според принадлежността към определена група носители – *универсални* (*вода, слънце, дом* и т.н. – въпреки че и те могат да притежават национална специфика) и *национални* (типични само за един народ); *групови* и *индивидуални*; според степента на абстрактност и съдържание – *абстрактни* (ментефакти) и *конкретни* (натурфакти и артефакти). Авторите заключават, че тази класификация е от значение за методиката на лингвокогнитивното изследване, тъй като всеки от типовете концепти изисква различна методика на анализ (Попова, Стернин 2010).

М. В. Пименова разпределя концептите в три категориални класа: *базови* концепти, концепти *дескриптори* и концепти *релативи*. Първия клас авторката поделва на *космически, социални* и *психически* концепти. Последната група концепти Пименова нарича още *духовни* и ги поделва на *концепти на характера, концепти на емоциите* и *ментални концепти*. Втората голяма група – концептите *дескриптори*, служат за квалифициране на базовите и се делят на *дименсионални* (размер, обем, височина и др.), *квалитативни* (топло – студено, част – цяло и др.) и *квантитативни* (малко – много, един, достатъчно и др.). Концептите *релативи* реализират типове отношения и се делят на *концепти оценки* (добро – лошо, правилно – неправилно и др.); *концепти позиции* (горе – долу, близко – далече и др.); *концепти привативи* (свой – чужд, притежавам – губя и др.) (Пименова 2013: 129).

В своите разработки на конкретни концепти като част от наивната картина на света (Кирилова 2010; 2015 и др.) ние приемаме разбирането за *концепта* като културнозначима същност, която се характеризира с *полиапеллируемост* – в плана на изразяване включва ключовата дума, нейни деривати, синоними, фразеологизми, паремии и др., както и неезикови репрезентанти (*синонимизирани символи*). В плана на съдържание на концепта се включват *понятието* и т.нар. *културен фон*. *Концептът* притежава и *аксиологична стойност*. Структурата му се състои от три основни съставни части – *понятийна, образна* и *част на значението*.

Теоретичната неустановеност, отнасяща се до на понятието *концепт*, се отнася и до *концептуалния анализ*. Това ясно личи дори и при бегъл преглед на трудовете, основаващи се на този вид анализ.

Р. М. Фрумкина разграничава четири типа анализ, като са възможни и комбинации между тях (Фрумкина 1992). „Понятието „строгост“ на из-

следването в езикознанието, изключително популярно за структурализма през петдесетте години, губи своята привлекателност и се измества от различни по дълбочина интерпретации, които обаче са обединени от един общ критерий за научност“ (Фрумкина 1999: 9), а именно, че „результатите от всяка интерпретация е необходимо да бъдат възпроизводими, ако се използват едни и същи методи на анализ“ (Легурска 2016: 230).

Проблемите, свързани с езиковата картина на света и с концепта като терминологична единица, не остават встрани и от вниманието на българските етнолингвисти и лингвокултуролози. В своите теоретични трудове и в разработките си върху отделни концепти те използват различни типове анализ, но налагат и свой стил, който даде основание да се заговори за *Софийска етнолингвистична школа* (Китанова 2015а; Легурска 2017).

Ключови понятия като *концептуална, езикова и митологична картина на света* се въвеждат още в един от първите научни трудове, които интерпретират проблемите за отношението между езика и менталността, за манталитета на българина и способите за неговата експликация в езика. (Пенчева 1998: 30–66). Концептуализацията и езиковата картина на света са във фокуса на внимание и на Сн. Карагъзова, В. Мичева и др. (Карагъзова 2002; Мичева 2015). Н. Павлова вижда картината на света „запечатана, възприета, преработена и структурирана“ в езиковите и културните символи. При изследванията на даден концепт, реализиран в паремията, се наложи и терминът *паремиялогична (провербиална) картина на света* (Павлова 2009; Кирилова 2010 и др.). В своите изследвания върху концепта *смейство* М. Китанова поставя и проблема за отношението език – манталитет, като отграничава езиков манталитет, пословичен манталитет и др. (Китанова 2010). Възможността чрез анализ на отделни концепти, битувачи в провербиалния (пословичния) фрагмент от картината на света, да се правят изводи за манталитета и стереотипите в поведението на отделен етнос, за начините, по които протича процесът на концептуализация, се възприема и от Н. Павлова (Павлова 2009), П. Легурска (Легурска 2000), Й. Кирилова (Кирилова 2014а) и др.

Терминът *езикова картина на света* не остава встрани и от вниманието на социолингвистиката – той се признава като ключов термин, който обезпечава достатъчно широко поле за интерпретация на „лингвистичен материал от най-различно естество“ (Ангелов 2011: 116). Макар и да не прибягва до термина *концепт*, А. Ангелов говори за „*складове на социалния опит на общностите*“, които по наше мнение значително се доближават до същността на анализирания термин. Той отрича съществуването на универсален ментален лексикон и дава превес на руския когнитивизъм, характеризирайки го като „етнокогнитивизъм“.

Фокусирането върху етноспецифичното дава тласък на редица родни кроскултурни езиковедски изследвания. В статията си „Изучаване на националния манталитет върху езиков материал (опит за разширяване на предмета на съпоставителното езикознание)“ въз основа на анализ на

образни метафори и на някои безлични констукции в руския език и на техните български съответствия П. Легурска прави изводи за някои аспекти на българския и руския национален манталитет (Легурска 2000: 3–9). Отношението *манталитет – език – култура* е разностранно и задълбочено проблематизирано и в трудовете на Ст. Димитрова, Сн. Карагъзова, М. Стаменов и М. Алмалех, публикувани в сборника „Език и манталитет“ (Стаменов 2004).

Значителен брой научни разработки имат за цел да изследват различни елементи от българската концептосфера: *семейство, ум, труд, кражба, богатство – бедност, добро – лошо, свое – чуждо, дом, грях, съдба, старост, приятел – враг, сърце* и др. Повечето от разработките изследват съдържанието на посочените концепти в общобългарски план (Кирилова 2009; Витанова 2010, 2012 и др.), но има и такива, които извеждат специфичното в конкретна общност, обособена на териториален принцип (Първанов 2011). Някои от изследванията извеждат специфичното в полето на концептите в съпоставка с други езици и култури (Павлова 2006; Китанова 2009; Панчев 2009 и др.). Съпоставки се правят и в диахронен план, между два или повече синхронни среза от историята на българския език и култура (Мичева 2012; Кирилова 2014в и др.), други изследвания са съсредоточени в полето на родното, стеснявайки рамката до отделен фрагмент от цялостната картина на света на българина: фразеология (Недкова 2011); старобългарски паметници (Мичева-Пейчева 2014), българските дамаскини (Кирилова 2012; Мичева 2014), паремиология (Павлова 2009; Кирилова 2009, 2014а, 2014б; Китанова 2010), анкетен материал (Мичева-Пейчева 2015; Китанова 2015).

Заслужава да бъдат отбелязани и изследванията на учени от Института за български език, БАН – М. Витанова с концепта *труд*, К. Мичева-Пейчева с концепта *свобода* и М. Китанова с концепта *дом* (Китанова 2016), прилагачи методологическите решения на полската когнитивна етнолингвистика като част от международния семинар EUROJOS.

Лингвистичните изследвания от началото на XXI век бележат нарастващия интерес на учените към концептите като все още неизчерпана възможност за наблюдения, съпоставки и изводи за човешката менталност в миналото, настоящето и с поглед към бъдещето.

ЛИТЕРАТУРА

Асколков 1997: *Асколков, С. А.* Концепт и слово. – В: Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология. Под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва, Academia, с. 267–279.

Александрович 2009: *Александрович, А. З.* Русский концепт свобода: от словаря к тексту (на материале произведений А. И. Солженицына). – Мир русского слова, кн. 1, с. 90–93.

Ангелов 2011: *Ангелов, А.* Езиковите картини на света в светлината на со-

циолингвистиката. – В: Езикът и социалният опит. Проблеми на социолингвистиката. Т. 10. София, с. 116–120.

Бабушкин 1997: *Бабушкин, А. П.* Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж.

Бартмински 2014: *Бартмински, Й.* Седем ключови понятия на когнитивната етнолингвистика. – Български фолклор, кн. 4, с. 399–412.

Болдирев 2001: *Болдырев, Н. Н.* Концепт и значение слова. – В: Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж, с. 25–35.

Верещагин 1983: *Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г.* Язык и культура. Москва.

Витанова 2010: *Витанова, М.* Концепт труд в болгарской языковой картине мира. – В: Славянский мир в третьем тысячелетии. Славянские народы: векторы взаимодействия в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе. Москва.

Витанова 2012: *Витанова, М.* Човек и свят. Лингвокултурологични проучвания. София.

Воркачев 2001: *Воркачев, С. Г.* Концепт счастья: понятийный и образный компоненты. – Известия РАН. Серия литературы и языка, т. 60, кн. 6. с. 47–58. Цит от http://kubstu.ru/docs/lingvoconcept/happ_comps.htm

Воркачев 2002: *Воркачев, С. Г.* Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. Краснодар, 142 с.

Воркачев 2003: *Воркачев, С. Г.* Концепт как „зонтиковый термин“. – Язык, сознание, коммуникация. Вып. 24. Москва, с. 5–12. Цит. от http://kubstu.ru/docs/lingvoconcept/happ_comps.htm.

Воркачев 2004: *Воркачев, С. Г.* Счастье как лингвокультурный концепт. Москва, Гнозис, 192 с.

Воркачев 2005: *Воркачев, С. Г.* Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели. – Филологические науки, кн. 4, с. 76–82.

Воркачев 2007: *Воркачев, С. Г.* Любовь как лингвокультурный концепт. Москва, Гнозис, 284 с.

Демянков 2001: *Демянков, В. З.* Понятие и концепт в художественной литературе и в научном языке. – Вопросы филологии, кн. 1, с. 35–47.

Димитрова 2004: *Димитрова, Ст.* Език и манталитет (Към въпроса за методологията на изследването). – В: Език и манталитет. София, Военно издателство, с. 11–43.

Карагьозова 2002: *Карагьозова, Сн.* Концептуализация и картина на света. – Сп. на БАН, кн. 2, 33–36.

Карасик 2002: *Карасик, В. Н.* Культурные доминанты в языке. – В: Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград, Перемена, с. 166–205.

Карасик 2005: *Карасик, В. Н. и кол.* Иная ментальность. Москва, Гнозис, 352 с.

Кирилова 2009: *Кирилова, Й.* Концептът ум и жената според българската паремиологична картина на света. – Българска реч, кн.1–2. УИ „Св. Климент Охридски“, с. 88–94.

Кирилова 2010: *Кирилова, Й.* Гендерные характеристики концепта ум в болгарской паремиологии. – Славянский мир в третьем тысячелетии. Москва, с. 419–432.

Кирилова 2012: *Кирилова, Й.* Структурни и ориентационни метафори за ума в Тихонравовия дамаскин. – БЕ, № 2, с. 59–66.

Кирилова 2014а: *Кирилова, Й.* Когнитивната метафора сърце – човек в българската паремиология. – Известия на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, кн. XXVII, Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“, с. 175–183.

Кирилова 2014б: *Кирилова, Й.* Концептът сърце според българската паремиология (концептуални признаци). – Български език и литература, № 5, с. 471–478.

Кирилова 2014в: *Й. Кирилова.* Концептът приятел от старобългарската епоха до наши дни. – В: Проблеми на социолингвистиката. Езикът във времето и пространството, с. 457–463.

Кирилова 2015: *Кирилова, Й.* Концептът сърце според българската паремиология. – Дзяло. Е-списание в областта на хуманитаристиката за българистични изследвания в периода X–XX век, бр. 5.

Китанова 2010: *Китанова, М.* Концептът семейство в българските пословици и поговорки. – В: Етнолингвистични етюди. В. Гърново, с. 99–134.

Китанова 2015: *Китанова, М.* Домът в асоциативното мислене на българина – Българска реч, кн. 3, с. 125–133.

Китанова 2015а: *Китанова, М.* Етнолингвистиката на границата между две столетия. – Slavica Slovaca, 50, кн. 2, с. 109–115.

Китанова 2016: *Китанова, М.* Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsia-dów, t. 1. DOM.

Колесов 2002: *Колесов, В. В.* Философия русского слова. СПб., ЮНА, 448 с.

Кубрякова 1996: *Кубрякова, Е. С. и др.* Краткий словарь когнитивных терминов. Москва, МГУ, 245 с.

Легурска 2000: *Легурска, П.* Изучаване на националния манталитет върху езиков материал. Доклад на Славистични четения 2000, СУ. – Чуждоезиково обучение, № 3, с. 3–9.

Легурска 2016: *Легурска, П.* За културните аспекти на лингвистичния анализ при съпоставка. – В: Актуални проблеми на съвременната лингвистика. София, Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“, с. 229–236.

Легурска 2017: *Легурска, П.* Лингвистичен анализ и етнолингвистика (с оглед на изработване на речници). – В: Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky (Bratislava – Sofia), pp. 75–88 (под печат).

Ляпин 2007: *Ляпин, С. Х.* Концептология: к становлению подхода – Концепты. Научные труды Центр концепта. Архангельск, Поморский гос. ун-т, 1997, кн. 1, с. 11–35.

Маслова 2001: *Маслова, В. А.* Лингвокультурология. Москва.

Маслова 2006: *Маслова, В. А.* Введение в когнитивную лингвистику. Москва.

Мичева 2012: *Мичева, В.* Библейските лингвокултурни концепти добро и

зло в езика на новобългарските дамаскини. – В: Язык Библии. Лингвотекстологические исследования. Москва, Санкт-Петербург, с. 127–145.

Мичева 2014: *Мичева, В.* Концептът грях в езика на новобългарските дамаскини. – Известия на Института за български език. София, Изд. на БАН „М. Дринов“, с. 113–130.

Мичева 2015: *Мичева, В.* Картината на света в езика на новобългарските дамаскини. София, ДиоМира, 284 с.

Мичева-Пейчева 2014: *Мичева-Пейчева, К.* Семантичната опозиция чист – нечист в старобългарските класически произведения. – В: Изследователски хоризонти на българската лингвистика. София, БАН, с. 231–238.

Мичева-Пейчева 2015: *Мичева-Пейчева, К.* Свободата в асоциативното мислене на българина – Българска реч, № 3, с. 134–141.

Недкова 2011: *Недкова, Е.* Фразеологизмите като знаци в езика на културата. Русе, ЛЕНИ-АН.

Павлова 2003: *Павлова, Н.* Към характеристиката на съдбата в българската и румънската лингвокултура. – В: Актуални проблеми на балканското езикознание. Аспекти на изследването на общобалканската лексика. София, с. 80–92.

Павлова 2006: *Павлова, Н.* За названията на съдбата в българския и немския език. – Българска реч, № 2–3, с. 96–104.

Павлова 2009: *Павлова, Н.* Съдбата в провербиалния фрагмент на българския език. – Българска реч, № 1–2, с. 58–70.

Панчев 2009: *Панчев, И.* Към опита за лингвокултурна съпоставка на концептите добро и зло в български и руски език. – БЕ, № 1, с. 81–87.

Пенчева 1998: *Пенчева, М.* Човекът в езика. Езикът в човека. София, Издателство на СУ.

Пернишка 2013: *Пернишка, Ем., Л. Крумова-Цветкова (ред.).* Българска лексикология. София, Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“.

Петрова 2006: *Петрова, Р.* Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици. Дисертация. София, 266 с.; <http://lingvocult.ru.acad.bg>

Пименова 2013: *Пименова, М. В.* Типы концептов и этапы концептуального анализа. Вестник КГУ, кн. 2, т. 2, с. 127–131.

Полиниченко 2007: *Полиниченко, Д. Ю. и кол.* Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Монография. Под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. Волгоград, Вол. ГУ, 400 с.

Попова, Стернин 2010: *Попова, З., Стернин, И.* Когнитивная лингвистика. Восток–Запад, 320 с.

Първанов 2011: *Първанов, К.* Концептът кражба в лингвокултурата на еркечанина. – В: Езикът и социалният опит. Проблеми на социолингвистиката. Т. 10. София, с. 169–173.

Слишкин 2004: *Слишкин, Г. Г.* Лингвокультурны концепт как системное образование. – Вестник ВГУ, Серия „Лингвистика и межкультурная коммуникация“, № 1.

Стаменов 2004: *Стаменов, М. и кол.* Език и менталитет. София, Военно издателство.

Степанов 2007: *Степанов, Ю. С.* Концепты: Тонкая пленка цивилизации. – Языки славянских культур, Москва, 248 с.

Стернин 2001: *Стернин, И. А.* Методика исследования структуры. – В: Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж, с. 58–65.

Тарасова 2004: *Тарасова, И. А.* Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля. – Вестник СГУ. Гуманитарный выпуск, кн. 1, с. 163–169.

Фрумкина 1992: *Фрумкина, Р. М.* Концепт, категория, прототип. – В: Лингвистическая и экстралингвистическая семантика. Москва.

Фрумкина 1999: *Фрумкина, Р. М.* Культурная семантика в ракурсе эпистемологии. – В: Известия АН РАН, Серия литературы и языка, т. 58, кн. 1, с. 3–10.

Хизова 2007: *Хизова, М. А. и кол.* Лингвокультурный концепт: типология и области бытования. Под общ. ред. проф. С. Г. Воркачева. Волгоград, Вол. ГУ, 400 с.

JKW 2004: *Nazwy wartosci.* Red. J. Bartminski, M Mazurkiewicz-Brzozowska. Lublin.

Lakoff, Johnson 2003: *Lakoff, G., M. Johnson.* Metaphors we live by. London: The university of Chicago press.

NW 1993: *Jezyk w kregu wartosci.* Red. J. Bartminski, Lublin.

SSiSL 1996–2012: *Slovník steteotypov I symboli ludowich.* Konceptja calosci I red. J. Bartminski. T. 1–4, Lublin.

WJOSSiS 2012: *Wartosci w jezykowym obrazie swiata Slowian I ich sasiadow.* Red. M. Abramowicz, J. Bartminski, I. Bielinska-Gardziel. Lublin.

✉ *Гл. ас. д-р Йоанна Кирилова*

Секция за етнолингвистика

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

ioannav@abv.bg

✉ *Chief Assist. Prof. Yoanna Kirilova, PhD*

Department of Ethnolinguistics

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

ioannav@abv.bg